

Białobrzeski, Henryk

O działalności Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1975-1990

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 4, 141-146

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O DZIAŁALNOŚCI ŁOMŻYŃSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W LATACH 1975-1990

Kronika Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego im. Wagów za pierwsze piętnastoletnie jego działalności opiera się na sprawozdaniach z walnych zgromadzeń sprawozdawczo-wyborczych, sprawozdawczych, publikacjach o ŁTN, programach sesji naukowych oraz własnych doświadczeniach autora w jego działalności. Ten obfity materiał został wykorzystany wybiórczo. Uwzględniono ważniejsze sesje, które zaowocowały publikacjami, pomijając wiele innych prac Towarzystwa. Informacja ukazuje zatem tylko najważniejsze fakty z działalności Towarzystwa, sygnalizuje główne kierunki jego działania i ich okoliczności.

Geneza Towarzystwa i stan organizacyjny

Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe wyrosło z bogatej tradycji kulturalno-oświatowych regionu łomżyńskiego. By nie sięgać daleko wstecz, ograniczę się do przedstawienia kilku poczynań z okresu bezpośrednio poprzedzającego powstanie Towarzystwa. W 1965 r. powstał w Łomży, po raz pierwszy w mieście powiatowym, Uniwersytet Kultury, pod patronatem prof. Witolda Doroszewskiego. Na spotkania w jego ramach przyjeżdżali najwybitniejsi ludzie nauki i kultury z Polski. Prowadził on działalność do 1970 r.

W latach 1968-1970 powołano łomżyńskie oddziały trzech ogólnopolskich towarzystw naukowych:

1) Oddział Towarzystwa Kultury Języka, działającego od 1968 r. pod patronatem prof. Witolda Doroszewskiego, a następnie prof. Barbary Falińskiej,

2) Oddział Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, działającego również od 1968 r. pod patronatem prof. Juliana Krzyżanowskiego i opieką prof. U. Sawrymowicza, a obecnie prof. Zdzisława Libery,

3) Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego, powstałego w 1970 r. pod patronatem prof. Stanisława Herbsta i opieką prof. Juliusza Łukasiewicza, a obecnie prof. Adama Dobrońskiego.

Działalność tych towarzystw znalazła wyraz w naukowych zainteresowaniach regionem, realizowanych w ramach regularnych zajęć seminaryjnych na studiach doktoranckich i w sesjach naukowych.

Najważniejsze sesje w okresie poprzedzającym powstanie ŁTN to:

1. "Wagowie — uczeni Ziemi Łomżyńskiej" (1972). Materiały z tej sesji ukazały się w publikacjach "Rodzina Wagów w kulturze polskiej" Warszawa, PWN 1974;

2. "Zygmunt Gloger — badacz przeszłości Ziemi Łomżyńskiej" (1974). Publikacja z tej sesji pt. "Zygmunt Gloger — badacz ziemi ojczystej" Warszawa, PWN 1978.

Duże znaczenie miał także VII Międzynarodowy Kongres Słowistów, który zorganizował w sierpniu 1973 r. wycieczkę do Nowogrodu i Łomży.

Na bazie działalności tych trzech oddziałów Towarzystw, ale z zachowaniem ich autonomii, powstało Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe, które za patrona przyjęło rodzinę Wagów z Grabowa — wielce zasłużoną dla nauki polskiej. Swoją działalność

rozpoczęło na Walnym Zebraniu Konstytucyjnym 25.V.1975 r. w dniu, w którym Łomża odznaczona przez Radę Państwa Sztandarem Pracy II klasy i na tydzień przed powstaniem woj. łomżyńskiego. Inaugurująca działalność Towarzystwa sesja naukowa zgromadziła wielu znakomitych uczonych, co dowodziło współpracy środowiska łomżyńskiego z przedstawicielami wielu ośrodków naukowych.

Dzięki tej działalności w składzie Komitetu Założycielskiego Towarzystwa znaleźli się wybitni uczeni: Piotr Bańkowski, Witold Doroszewski, Zbigniew Bąblewski, Kazimierz Grodzki, Julian Krzyżanowski, Anna Kutrzeba-Pojnarowa, Zdzisław Libera, Stanisław Lorentz, Juliusz Łukasiewicz, Florian Maniecki, Ryszard Manteuffel, Franciszek Piaścik, Henryk Samsonowicz, Bogdan Suchodolski, Mieczysław Szymczak, Kazimierz Wojciechowski, Jerzy Wiśniewski.

Również dwa następne warunki powstania Towarzystwa, tj. istnienie co najmniej trzech publikacji książkowych dotyczących tego regionu i odpowiednio wyposażonej biblioteki, Łomża wykonała z nawiązką.

Te wszystkie przedsięwzięcia w większości były możliwe dzięki poczynaniom Pani Heleny Czernek. Nie chcę personifikować działalności Towarzystwa, ale osoba Pani Heleny zasługuje tu na specjalne podkreślenie. W każdym z wyżej wymienionych poczynania Pani Helena miała nie tylko swoją przysłowiową cegiełkę, ale wносиła całe konstrukcje. Obdarzona niezwykłą intuicją poznawania ludzi, jako doświadczona nauczycielka i bibliotekarka zorientowana w wartościach kulturowych i możliwościach badawczych tego regionu kraju inicjowała nowe formy życia kulturalnego i załączki życia naukowego. Przyjęła najszlachetniejszą w miejscowych warunkach zasadę ożywienia życia kulturalnego i naukowego poprzez zapraszanie do współpracy uczonych i instytucji z całego kraju oraz włączanie do współpracy miejscowej inteligencji. Wytrwałość i poświęcenie zjednywały jej szacunek wśród społeczeństwa łomżyńskiego. Z życzliwością do jej inicjatyw i pragnień odnosiły się władze powiatowe i wojewódzkie Łomży. Wyrazem tego mogą być najwyższe odznaczenia państwowe, regionalne i resortowe przyznawane na wniosek władz miejscowych Pani Helenie Czernek osobiście i kierowanemu przez nią Towarzystwu.

W chwili powstania Towarzystwo liczyło 73 członków fizycznych. W latach następnych liczba ta wzrosła do 275 oraz 20 członków prawnych. Ulegała ona wahaniom i na koniec 1990 r. członków indywidualnych było 216 i 17 członków prawnych.

Pracami Towarzystwa kierował 15-osobowy Zarząd, który spośród siebie wyłaniał 5-7-osobowe Prezydium. W latach 1975-1983 prezesem ŁTN był prof. Józef Babicz z PAN, a wiceprezesami byli: mgr St. Daniszewski i mgr H. Wiśniewski z Łomży. Sekretarzem naukowym była H. Czernek. W kadencji 1983-1988 funkcję prezesa pełnił nadal prof. J. Babicz, a wiceprezesami byli: mgr St. Daniszewski i mgr H. Wiśniewski z Łomży. Sekretarzem naukowym była H. Czernek. W kadencji 1983-1988 funkcję prezesa pełnił nadal prof. J. Babicz, a wiceprezesami byli doc. M. Gnatowski z Białegostoku i dr H. Białobrzeski z Łomży, zaś sekretarzem naukowym H. Czernek. W bieżącej kadencji prezesem został wybrany prof. M. Gnatowski, wiceprezesem jest dr H. Białobrzeski, sekretarzem H. Czernek. Obsadę etatową w Towarzystwie w latach 1975-1988 stanowiły trzy osoby (bibliotekarze i prac. administracyjny). W 1989 r. w związku ze zmianą zasad finansowania stowarzyszeń na etacie pozostała tylko dyrektor biura mgr E. Żegalska i dwie osoby na ryczałcie (bibliotekarz i księgowy).

Kierunki działania ŁTN

ŁTN pełniąc wiodącą rolę w życiu naukowym i kulturalnym woj. łomżyńskiego koncentruje się przede wszystkim na tematyce badawczej najbliższego regionu. Prowadzi swoją działalność w trzech płaszczyznach: naukowej, wydawniczej i popularyzatorskiej.

Prace Towarzystwa koncentrują się w sekcjach. Najaktywniej działają sekcje: historyczna, literacka, językoznawcza, weterynaryjna i auktywniająca się obecnie sekcja przyrodnicza.

1) Działalność naukowa

Zgodnie ze statutem i uchwałami walnych zgromadzeń sprawozdawczo-wyborczych Towarzystwo kontynuowało badania związane z historią tej ziemi i zasłużonymi ludźmi oraz terażniejszością województwa. Do tradycyjnych i sprawdzonych form pracy należą: seminaria doktoranckie, sesje naukowe, badania gwaroznawcze i socjologiczne, eksperytyzy, opracowywanie biografii sławnych łomżan i historii najstarszych miast.

a) Seminaria doktoranckie

Tę formę pracy zapoczątkowano jeszcze przed powstaniem ŁTN. W ich trakcie niektóre specjalności zaprzestały działalności lub powstawały nowe. Dotychczas w Łomży prowadzono seminaria doktoranckie w zakresie:

- językoznawstwa (prof. M. Szymczak),
- historii (prof. J. Łukasiewicz, M. Gnatowski, A. Dobroński),
- prawa (prof. W. Wołodkiewicz),
- psychologii (doc. L. Niebrzydowski),
- pedagogiki (doc. M. Grochociński),
- rolnictwa (prof. F. Maniecki),
- weterynarii (doc. K. Grodzki).

Najaktywniej prowadzone są badania weterynaryjne. W Wojewódzkim Zakładzie Weterynarii powstała filia ŁTN. Są tu wdrażane najnowsze osiągnięcia nauki, prowadzona jest ożywiona działalność seminaryjna. W rezultacie tej wyjątkowo rozległej aktywności 13 lekarzy weterynarii uzyskało stopień doktora. Ponadto uzyskano stopień doktora z: historii — 5 osób, psychologii — 2, językoznawstwa — 2, rolnictwa — 1.

b) Sesje naukowe

Towarzystwo było organizatorem lub współorganizatorem kilkudziesięciu konferencji naukowych, popularnonaukowych, w tym kilkunastu o zasięgu krajowym, a nawet międzynarodowym. W latach 1976-1980 zorganizowano osiem sesji naukowych pod ogólnym hasłem "Zagadnienia ogólnopolskie widziane z perspektywy Ziemi Łomżyńskiej" pod patronatem prof. Henryka Samsonowicza.

— I Ogólnopolskie Sympozjum Pisarzy poświęcone związkom literatury współczesnej z kulturą staropolską,

- "Rajmund Rembieliński rodem z Jedwabnego",
- VIII Międzynarodowa Sesja Studentów Archeologii".

W latach 1981-1982 zorganizowano trzy sesje, m.in. "Dolina Issy" (w kontekście filmu i poezji Czesława Miłosza).

W następnych latach zorganizowano m.in.:

— "Wpływ Konstytucji 3 Maja na kształtowanie postaw patriotycznych społeczeństwa polskiego" (1983 r.),

— "Zygmunt Gloger — badacz przeszłości ziemi ojczyznej" — organizowana corocznie od 1984 r. wspólnie z red. "Kontaktów", połączona z wręczeniem nagrody im. Zygmunta Glogera,

— Sesja kurpiowska poświęcona pamięci Adama Chętnika wspólnie z ZG Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego — 1984 r.,

— "Czynniki rozwoju regionów słabiej rozwiniętych na przykładzie województwa pñ.-wsch. Polski" (wspólnie z PAN i OBN w Białymstoku) — 1985 r.,

— "Wkład Profesora Bohdana Winiarskiego w umacnianie zgody między narodami" (wspólnie z ZPP) — 1987 r.,

— "Metabolizm miedzi i cynku u zwierząt gospodarskich" (wspólnie z Towarzystwem Nauk Weterynaryjnych) — 1988 r.,

— Sesje językoznawcze będące podsumowaniem obozów gwaroznawczych (wspólnie z WSP Olsztyn i Towarzystwem Kultury Języka) — 1989, 1990 r.

c) Obozy gwaroznawcze

Od kilkunastu lat pod patronatem PAN prowadzone są w woj. łomżyńskim badania filologiczne nad gwarą kurpiowską, mazowiecką i podlaską. Obozy gwaroznawcze organizowane są w różnych miejscowościach naszego województwa. Bierze w nich udział młodzież szkół średnich i nauczyciele. Młodzież szkolna pod kierunkiem uczonych i pedagogów uczy się metodyki pracy naukowej, a jednocześnie przyczynia się do wzbogacania dokumentacji naukowej. Badania tych interesujących form pogranicza językowego mają znaczenie ogólnostowiańskie. Dlatego włączają się do nich nauczyciele i młodzież z Czechosłowacji, Jugosławii, a ostatnio nawet z Austrii.

d) Badania socjologiczne

W 1985 r. ŁTN przeprowadziło badania ankietowe na dorosłej społeczności miasta (480 osób) na temat stosunków społecznych w mieście. Z uzyskanych materiałów powstało kilka artykułów publikowanych w różnych czasopismach naukowych nt. struktury klasowo-warstwowej, społeczno-zawodowej, hierarchii i prestiżu zawodów, dystansów społecznych itp. W 1991 r. wspólnie z WSP w Olsztynie przeprowadzono badania sondażowe wśród studentów w Oddziale Zamiejscowym tej uczelni w Łomży nt. związku uczelni z regionem. W ich efekcie powstanie również kilka publikacji.

e) Wykonano 9 ekspertyz: 3 z zakresu rolnictwa i 6 weterynarii.

f) Kontynuowane są wieloletnie badania związane z opracowaniami badawczo-biograficznymi zasłużonych ludzi Ziemi Łomżyńskiej: prof. Piotra Bańkowskiego, prof. Bohdana Winiarskiego, prof. Stanisława Michałowskiego, prof. Adama Wolfa. Przygotowane są do druku dwie pozycje biograficzne dotyczące P. Bańkowskiego i S. Michałowskiego.

g) Prowadzone są badania historyczne najstarszych miast Mazowsza: Wizny, Jedwabnego, Szczuczyna i Stawisk. O Szczuczynie ukazała się już drukiem praca naukowa, a pozycja dotycząca Wizny jest przygotowana do druku.

Efektom prac naukowo-badawczych Towarzystwa były publikacje w periodykach naukowych i czasopismach specjalistycznych. Z zakresu weterynarii opublikowano 27 prac, planowania i zarządzania gospodarką narodową na przykładzie woj. łomżyńskiego — 12 prac, organizacji i zarządzania — 10, socjologii — 7, rolnictwa — 5.

2) Działalność wydawnicza

W okresie dotychczasowej działalności ŁTN wydało 24 pozycje książkowe, w tym wydawnictwo ciągłe "Studia Łomżyńskie". Przykładowo wymienię:

— Praca zbiorowa "Pierwsze lata województwa łomżyńskiego", Łomża 1979,

— H. Białobrzeski: Przemiany struktury społecznej w Polsce w latach 1947-1959. Białystok OBN 1980,

— J. Mroczek: Zambrów — zarys dziejów. Łomża 1982,

— Cz. Brodzicki: Kolno na Mazowszu. Warszawa, PWN 1982,

- A. Musiał: *Rozwój rzeźby glacialnej Wysoczyzny Kolneńskiej*. Warszawa 1985,
- *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*. Wrocław, Ossolineum 1985,
- Z. Gloger: *Dawna Ziemia Łomżyńska (wznowienie z posłowiem A. Geysztora, 1985)*,
- "Adam Chętnik a współczesne badania kultury wsi kurpiowskiej", Warszawa, LSW 1988,
- Praca zbiorowa: "Rajmund RembIELIŃSKI — jego czasy i jego współcześni", Warszawa, PWN 1989,
- I. Grochowska: "Stanisław Antoni Szczuka — jego działalność w Ziemi Wiskiej 1682-1710". Warszawa, PWN 1989,
- "Studia Łomżyńskie" t. I i II. Warszawa PWN 1989.

W druku są dwie publikacje: III t. "Studiów Łomżyńskich" i książka W. Jemielitego "Szkoly średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919-1939".

3) Działalność popularyzatorska

Towarzystwo prowadzi szeroką działalność odczytową dla społeczeństwa, głównie nauczycieli i młodzieży. Np. w poprzedniej kadencji 1983-1987 wygłoszono około 180 odczytów, najwięcej z weterynarii (84) i językoznawstwa (45). W trakcie bieżącej kadencji (od 1988 r.) wygłoszono już 130 odczytów, w tym z weterynarii 48, językoznawstwa 34, historii 30.

Biblioteka Towarzystwa posiada księgozbiór liczący ponad 11000 woluminów książek i czasopism. Są to zbiory głównie o tematyce humanistycznej i encyklopedyczno-słownikowej, a także wydawnictwa o tematyce regionalnej. W trakcie bieżącej kadencji czytelnię odwiedziło ponad 1000 osób, którym udostępniono na miejscu 1870 woluminów książek i czasopism oraz materiały ze zbiorów specjalnych. Grupowo z czytelni korzystało ok. 10000 osób. Do domu udostępniono czytelnikom 650 woluminów. Biblioteka przygotowała 9 ekspozycji książek, głównie ze zbiorów regionalnych. Wypożyczono także książki i dokumenty Muzeum Okręgowemu i Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej na wystawy do Wilna, Rygi i Kazania. Dalszy rozwój biblioteki i usług czytelniczych utrudnia brak pomieszczeń, a ostatnio środków finansowych.

Uwagi końcowe

Źródło dotychczasowych sukcesów Towarzystwa i siła jego oddziaływania tkwią zwłaszcza we współpracy z uczonymi, jak i placówkami kulturalnymi. ŁTN im. Wagów utrzymuje stałe kontakty z naukowcami zagranicznymi. Sekcja weterynarii nawiązała kontakty z lekarzami weterynarii z Węgier, ZSRR, Niemiec, Danii, Czechosłowacji. Sekcja językoznawcza utrzymuje kontakty z nauczycielami z Austrii, Czechosłowacji i Jugosławii. Towarzystwo utrzymuje stałe kontakty z wieloma ośrodkami naukowymi i uczelniami. Współpracuje ze wszystkimi towarzystwami regionalnymi w woj. łomżyńskim, z Ostrołęckim Towarzystwem Naukowym, Towarzystwem Naukowym Płockim, Krajowym Ośrodkiem Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Naukowych, Polskim Towarzystwem Ludoznawczym, Polskim Towarzystwem Historycznym. Nawiązano także ścisłą współpracę z Instytutem Historii oraz Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, OBN w Białymstoku i MOBN w Warszawie. Towarzystwo wystąpiło z inicjatywą do Narodowej Rady Kultury o wydanie dzieł zebranych Zygmunta Glogera. Powołano nawet Komitet Redakcyjny. Zaprzestanie działalności Rady w 1990 r. zniweczyło to przedsięwzięcie.

W planach Towarzystwa na najbliższe lata jest kontynuowanie dotychczasowej działalności naukowej oraz rozwój Towarzystwa m.in. poprzez pozyskiwanie nowych członków, tworzenie kół i oddziałów w innych miejscowościach kraju i szukanie sponsorów wspierających działalność.